

برای رسیدن به زندگی توسعه یافته و همراه با پیشرفت، به مهندسی و مدیریت آن نیازمندیم و باید مدلی متناسب با ارزشهای دینی و ملی طراحی و تدوین گردد.

توازن

وزیر کشور:
نظام برنامه ریزی نادقیق
باعث عدم توازن در کشور

برنامه ریزی هسته‌های کلیدی برای توسعه منطقه‌ای

مقدمه:

تغییرات در فرآیندهای توسعه کشورها، آنها را در یک فضای رقابتی نامطمئن قرار داده است در این میان، میزان توجه هر کشور به پتانسیل‌های مناطق مختلف خود، نقش تعیین کننده ای در ارتقای سطح توسعه یافتگی آن کشور داشته است.

با عنایت به اینکه توسعه یک مفهوم درون‌زا بوده و برگرفته از اراده و خواست افراد جامعه است، توجه به ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی هر منطقه، ضروری است و برنامه‌های توسعه منطقه ای باید با مشارکت نهادهای اجتماعی آن جامعه طراحی شود تا ضمن بهره‌مندی از سرمایه‌های اجتماعی، فرهنگی و نمادین منطقه در فرآیند برنامه‌ریزی، موجبات بهبود و ارتقای آن را فراهم کند. برنامه ریزی توسعه منطقه‌ای باید هم به محصولات تولیدشده در منطقه و هم به فرآیند تولید محصولات توجه شود. در عین حال کمیت و کیفیت محصولات تولیدشده نیز باید مدنظر قرار گیرد؛ برای مثال صرفاً رقم ایجاد اشتغال نباید هدف توسعه باشد؛ بلکه نوع شغل، شرایط کار، شادی و رضایتمندی از زندگی نیز مورد توجه قرار گیرد. در تهیه برنامه توسعه منطقه‌ای نیز هم محتوای برنامه و هم فرآیند تهیه برنامه مهم است. ضمن آنکه برنامه تهیه‌شده باید قابلیت اجرایی داشته باشد. این موضوع بسیاری از کارشناسان توسعه اقتصادی را بر این باور رهنمون کرده که تجربه برنامه‌ریزی متمرکز اقتصادی در قالب برنامه‌ریزی جامع، چندان موفق نبوده است؛ به‌طور کلی در بسیاری از کشورها که برنامه‌ریزی جامع را تجربه کرده‌اند، در دو دهه آغازین، تحرک و رشد اقتصادی همراه با گرفتاری در دایره شوم فقر بوده، در دهه سوم موفق به ایجاد رشد سریع شده و از دهه چهارم به بعد، کشورها در مشکلات خودآفریده از جمله توسعه نامتوازن، مهاجرت از مناطق پیرامون به سمت مرکز رشد، حاشیه نشینی در اطراف شهرها، ازدحام، آلودگی و تخریب محیط‌زیست و نهایتاً رشد نزولی و رکود اقتصادی گرفتار شده‌اند.

۱. چارچوب نظری برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی

امروزه، در ادبیات توسعه اقتصادی بیش از هر چیز، بر مفهوم توسعه پایدار تأکید می‌شود. توسعه پایدار سه مولفه اساسی دارد. ۱. محور بودن انسان ۲. حکمرانی خوب ۳. تعادل. شیوه‌ها و روش‌های مختلفی برای حرکت از وضع موجود به وضعیت مطلوب وجود دارد به‌طور کلی این روش‌ها را می‌توان در دو طیف برنامه‌ریزی متوازن و برنامه‌ریزی نامتوازن طبقه‌بندی کرد؛ برای مثال، آمایش سرزمین و برنامه‌های جامع توسعه در زمره برنامه‌ریزی‌های متوازن قرار می‌گیرند؛ در حالی که برنامه‌ریزی قطب‌های رشد و برنامه‌ریزی مبتنی بر هسته‌های کلیدی از انواع برنامه‌ریزی نامتوازن به‌شمار می‌روند. نظریه رشد متوازن می‌گوید برای رسیدن به توسعه، لازم است رشد در همه بخش‌ها به طور متناسب تحقق یابد. از این رو سرمایه‌ها به طور یکسان و متوازن در تمامی حوزه‌ها تقسیم می‌شود. یکی از انتقادات وارد بر نظریه رشد متوازن این است که رشد متوازن به حلقه‌های باطل فقر و کاهش درآمد در کشورها تبدیل می‌شود. در بیشتر کشورهای در حال توسعه، کمبود سرمایه عامل اصلی تداوم فقر و کاهش بازدهی تولید است و درآمدها تابعی مستقیم از بازدهی اقتصادی است؛ لذا دنبال کردن رشد متوازن سبب کاهش سطح درآمدها و تقاضا شده و تأثیر منفی بر جریان سرمایه‌گذاری خواهد داشت. اما نظریه رشد نامتوازن از آنجا ریشه می‌گیرد که به دلیل کمبود سرمایه، دارایی‌ها و فناوری به جای سرمایه‌گذاری در بخش‌های متنوع، بهتر است در بخش‌های خاص اقتصادی سرمایه‌گذاری صورت گیرد. این بخش‌ها باید بخش‌های مهم و استراتژیک باشند تا اثرات توسعه از طریق پیوندهای پیشین و پسین به مناطق و بخش‌های دیگر نشت پیدا کند. نظریه قطب، یکی از نظریات مطرح در گفتمان رشد نامتوازن است. ویژگی نظریه قطب، رویکرد بالا به پایین و غیرمشارکتی بودن است و اغلب مختص نظام‌های برنامه‌ریزی متمرکز است. انگیزه اصلی طرفداران نظریه قطب رشد، استفاده از کارایی اقتصادی و صرفه‌های ناشی از مقیاس در واحدهای شکل‌گیری قطب، رندهای ثانویه یا فرعی به دنبال خواهد داشت که نتیجه انتشار و سرریز قطب به مناطق پیرامونی است. البته انتشار توسعه به حلقه‌های پیرامونی قطب منوط به فراهم شدن زیر ساخت‌های ارتباطی می‌باشد در غیر این صورت به دلیل ضعف ساختارهای اقتصادی و اجتماعی، این کار انجام نمی‌شود، یعنی مرحله گذر از قطب به انتشار اتفاق نمی‌افتد.

۲. آسیب‌های مترتب برنامه ریزی های جامع

اگرچه برنامه‌ریزی جامع از نظر توازن یکی از انواع برنامه‌ریزی متوازن به شمار می‌رود؛ ولی به دلیل مشکلات ساختاری و نیاز گسترده به منابع مالی، کارشناسی و سازمانی در بیشتر کشورها تجربه موفقی نداشته است. برنامه‌ریزی جامع توسعه نیاز به منابع عظیم مالی و فیزیکی دارد که با شرایط فعلی کشور ما تأمین آن با چالش جدی مواجه است. برنامه‌ریزی جامع، به‌نظام اجرایی و نظارتی کارآمد نیازمند است که با توجه به شرایط موجود، عملاً وجود ندارد. برنامه‌ریزی جامع به ظرفیت بالای نظام‌مهندسی و پیمانکاری متکی است که در صورت پرداختن به هزاران پروژه نیمه‌تمام، کفاف نیاز همه پروژه‌ها را نخواهد داد. برنامه‌ریزی جامع نیاز به زمان طولانی و هزینه بالا برای تدوین و اجرا دارد. با توجه به مشکلات عدیده‌ای که در طراحی و تدوین برنامه‌های جامع توسعه وجود دارد و به لحاظ موانع اجرایی برنامه، برنامه‌های جامع در کشور ما عملاً به سندهای سیاسی و تبلیغی تبدیل می‌شوند.

۳. برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی (Core Planning)

مشکلات ناشی از تدوین و اجرای برنامه‌های جامع و قطب‌های رشد باعث شد، تا مشاوران توسعه به دنبال گزینه‌ای دیگری باشند، تا از یک‌طرف اهداف جامع توسعه را بر محوریت اصول توسعه پایدار و اقتصاد مقاومتی دنبال کرده و از طرف دیگر، به‌جای پرداختن به همه بخش‌ها و زیربخش‌ها، منحصراً معطوف به اصلی‌ترین قابلیت‌ها یا تنگناها در مسیر توسعه باشد. اساس برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی این است که به جای حل همه مشکلات در برنامه‌ریزی به تشخیص چند مشکل عمده یا قطب خنثی‌کننده توسط افراد متخصص هر حوزه پرداخته شود. در این رویکرد برنامه‌ریزی هدف، استفاده کارا از منابع مالی، فیزیکی و اجرایی و استفاده کارا از سرمایه‌های انسانی، اجتماعی و نمادین است.

۴. مزایای برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی

۱. استفاده از آمار و اطلاعات تخصصی ۲. قابلیت اجرایی بالا ۳. متکی بر توان مالی، فیزیکی، ظرفیت‌های مدیریتی و پیمانکاری واقعی منطقه ۴. زمان کمتر برای تهیه و اجرا ۵. عدم سردرگمی در اجرا به دلیل شفافیت بیشتر و مشخص بودن مسئول هر پروژه ۶. قابلیت پایش قوی از محوری‌ترین مزایای برنامه ریزی هسته ای می باشند. در این نوع برنامه ریزی، از تمامی اطلاعات و اسناد بالادستی از قبیل سند آمایش، سند پایه توسعه و برنامه پنج‌ساله توسعه استفاده می‌شود. این نوع برنامه‌ریزی سازگار با سیاست‌های کلی نظام در توسعه کشور تنظیم می‌شود. در این نوع برنامه‌ریزی، برنامه‌های جاری دستگاه‌های اجرایی نفی نمی‌شود، بلکه رویکرد نوینی برای استفاده از منابع و فرصت‌ها مطرح است. این نوع برنامه به تحقق اقتصاد مقاومتی و کاهش ضربه‌پذیری اقتصاد کمک می‌کند و به درجه‌بندی اولویت‌های توسعه‌ای در منطقه می‌انجامد. در برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی، قسمتی از بودجه در هر حوزه به پروژه‌های هسته‌های کلیدی اختصاص یابد. برخی پروژه‌های فعلی در راستای برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی، بازآرایی می‌شوند، ولی سطح خدمات متعارف دستگاه‌های اجرایی در حد تأمین اعتبارات سالانه حفظ می‌شود. البته منابع جدید بودجه‌ای به پروژه‌های هسته‌های کلیدی اختصاص می‌یابد و آثار کمبود منابع و نوسانات ناشی از تکانه‌های خارجی بر پروژه‌های هسته‌های کلیدی به حداقل می‌رسد. برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی به دنبال حذف یک مانع توسعه و ایجاد یک قطب توسعه است. یکی از ویژگی‌های برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی تأکید آن بر مشارکت ذی‌نفعان در فرآیند برنامه‌ریزی است؛ از این رو، علاوه بر مشارکت دستگاه‌های دولتی، نهادهای مدنی، انجمن‌های صنفی، دانشگاه‌ها و مراکز علمی و بخش خصوصی، افراد و اقشار ذینفع و مرجع در این نوع برنامه‌ریزی به‌طور فعال شرکت دارند.

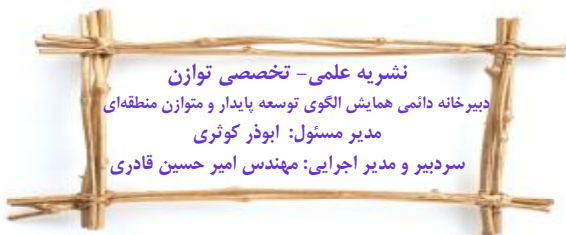
۵. تجربه برنامه ریزی هسته ای در سایر کشور

به‌کارگیری برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی در کشورهای مختلف، به‌ویژه در برنامه‌ریزی منطقه‌ای، مسبوق به سابقه است. در بسیاری از کشورها برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی، منبع اصلی ایجاد نهضت توانمندسازی و کارآفرینی در بخش‌ها و حوزه‌های مختلف بوده است؛ برای مثال، در کره جنوبی رشد صنایع الکترونیک، خودرو و فولاد در سایه برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی محقق شد. در سنگاپور توسعه خدمات مدرن مالی و در ترکیه توسعه گردشگری و نساجی و در هند و مالزی صنعت «آی‌تی»، مروهون برنامه‌ریزی هسته‌های کلیدی بوده است.

نتیجه گیری

در ادبیات برنامه ریزی سه رویکرد مورد توجه می‌باشد: برنامه ریزی متمرکز و جامع - قطب محور و برنامه ریزی هسته ای در برنامه ریزی متوازن نیاز به سرمایه گذاری وسیع و در برنامه ریزی قطب محور ریسک عدم انتشار توسعه از قطب به پیرامون وجود دارد، در کشورهایی که عمدتاً با چالش مالی روبرو هستند برنامه ریزی هسته ای با توجه به ویژگی های آن، می تواند گزینه ای باشد که به صورت بهینه سرمایه ها به هسته های کلیدی توسعه و رشد هدایت کند ضمن اینکه به هیچ وجه اسناد باد دستی را رد نمی کند.

• این اثر به صورت خلاصه از ضمیمه اقتصادی شرق (سال ۹۴) نقل شده است

نشریه علمی - تخصصی توازن

دبیرخانه دائمی همایش الگوی توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای

مدیر مسئول: ابودر کوشری

سرمدبیر و مدیر اجرایی: مهندس امیر حسین قادری